

PIJO XII. (1939. -1958.)
(PIUS XII.)

»Humani Generis« *enciklika*

1. Razilaženja u mišljenju i zablude ljudi u vjerskim i čudorednim pitanjima svim su časnim ljudima, a poglavito iskrenim i odanim sinovima Crkve, zadavali veliku bol uvijek, a posebno danas, kada vidimo kako se sa svih strana povrjeđuju sama načela kršćanske kulture.
2. Doista se ne treba čuditi što je izvan Kristova ovčinjaka uvijek bilo tih razmimoilaženja i zabluda. Premda ljudski razum, općenito govoreći, svojim snagama i svojim urođenim svjetlom može stvarno vinuti do prave i sigurne spoznaje jedincatog i osobnog Boga, koji svojom providnošću drži i upravlja svijet, kao i do spoznaje naravnog zakona što ga je Bog utisnuo u naše duše, ipak postoje brojne prepreke koje sprječavaju naš um da se djelotvorno i plodno služi tom svojom prirodnom moći. Istine koje se odnose na Boga i na odnose između ljudi i Boga potpuno nadilaze red čulima dostupnih stvarnosti; kada ih se zatim pripusti u praktični život i kada ga oblikuju, tada zahtijevaju žrtvu i odricanje. Pri dosezanju tih istina ljudski um nailazi na prepreke i zbog mašte i zbog zlih sklonosti koje proizlaze iz istočnoga grijeha. Dogodi se tako da ljudi u tim stvarima rado uvjeravaju same sebe da je lažno, ili bar dvojbeno, ono što oni ne žele da bude istinito!
3. Zbog toga se mora reći da je s moralnoga gledišta nužna božanska »objava« kako bi one istine koje, kada je u pitanju vjera i moral, nisu po sebi nedokučive, svi mogli spoznati s lakoćom, s postojanom sigurnošću i bez trunke zablude.
4. Štoviše ljudski um može ponekad naići na poteškoće i u oblikovanju pouzdanog i vjerodostojnog suda o katoličkoj vjeri, premda je Bog dao brojne i čudesne izvanjske znakove, po kojima se i samim prirodnim svjetlom razuma može sa sigurnošću dokazati božansko porijeklo kršćanske religije. Čovjek naime, bilo zato što se vodi predrasudama, bilo zato što je potican strastima i zlom voljom, ne samo da može zanijekati očiglednost izvanjskih znakova nego se čak može oprijeti nadahnućima koje Bog ulijeva u naše duše.
5. Tko god promatra današnji svijet, koji se nalazi izvan Kristova ovčinjaka, lako može vidjeti glavne putove kojima su se zaputili učeni ljudi. Neki od njih nerazborito i nepromišljeno u učenju o postanku svih stvari zastupaju i brane evolucionizam, iako nije neprijeporno dokazan ni na samom području prirodnih znanosti, te smjelo podupiru monističku i panteističku hipotezu o svijetu izloženom stalnom razvoju. Tom se hipotezom rado služe pobornici komunizma kada brane i šire svoj dijalektički materijalizam i uklanjaju iz umova svaki pojam Boga.
6. Lažne tvrdnje takvoga evolucionizma, zbog čega se odbacuje sve što je apsolutno, stalno i nepromjenjivo, utrli su put zastranjenjima nove filozofije koja je konkurencija idealizmu, filozofiji imanencije i pragmatizmu, a uzela je naziv »egzistencijalizam«, zato što odbacuje nepromjenjive biti stvari i stavlja u središte filozofskog interesa isključivo »egzistenciju« pojedinaca.

7. Tomu se pridružuje lažni »historizam« koji se drži samo događaja iz ljudskog života i ruši temelje svake istine i apsolutnog zakona na području filozofije, i na području kršćanske dogme.

8. U toj zbrci mišljenja malo nas tješi to što vidimo kako se oni koji su odgojeni u duhu racionalizma danas, nerijetko, vraćaju izvorima objavljene istine i priznaju i ispovijedaju Božju riječ, pohranjenu u Svetom pismu kao temelj teologije. Istodobno brine i uznemirava činjenica da nemali broj njih, koliko čvršće prijanjaju uz Božju riječ, toliko više umanjuju vrijednost ljudskog uma, i koliko radije uzdižu autoritet Boga objavitelja toliko oštrije preziru crkveno učiteljstvo, koje je Krist Gospodin ustanovio da čuva i tumači istine koje je Bog objavio. Taj prijezir ne samo da je u otvorenom proturječju sa Svetim pismom nego samo iskustvo pokazuje da je pogrešan i neosnovan. Često se naime sami »otpadnici« javno žale na neslogu koja vlada među njima na dogmatskom području i tako, premda to nisu htjeli, priznaju potrebu jednoga živog učiteljstva.

9. Ta nastojanja, koja manje ili više odstupaju od pravog puta, katolički filozofi i teolozi moraju poznavati i ne smiju ih nipošto zanemarivati. Njihov je ozbiljan zadatak braniti božanske i ljudske istine i utisnuti ih u srca ljudi. Štoviše, oni moraju dobro poznavati ta mišljenja, bilo zato što se bolesti ne mogu liječiti prije nego se poznaju, bilo zato što se u samim lažnim tvrdnjama katkad krije zrnice istine, bilo, na kraju, zato što same zablude potiču naš um marljivo istražiti i temeljito ispitati neke filozofske i teološke istine.

10. Kada bi naši poklonici filozofije i teologije iz tih pažljivo istraživanih učenja nastojali samo polučiti spomenute plodove, crkveno učiteljstvo ne bi imalo razloga da se miješa. Ali, iako znamo da se katolički učitelji i učenjaci općenito čuvaju tih zabluda, poznato je ipak da i danas, kao i u apostolsko doba, ima onih koji, gajeći pretjeranu sklonost prema novinama i u strahu da će ih se smatrati nezalicama koji ne poznaju najnovija znanstvena otkrića u ovom dobu napretka, nastoje izmaći sigurnoj ruci vodilji svetog učiteljstva i zato su u opasnosti da se nerazumno udalje od objavljene istine te da i druge uvuku u zabludu.

11. Opaža se zatim jedna druga opasnost, koja je još ozbiljnija, jer se vrlo vješto skriva pod plaštem kreposti. Mnogi, žaleći se na neslogu i zbrku koja vlada u ljudskim umovima, vođeni nesmotrenim žarom i potaknuti zanosom i velikom željom da sruše ograde koje dijele dobre i časne ljude među njima, prigrljuju stoga neku vrstu »irenizma« koji, ostavljajući po strani pitanja oko kojih se ljudi međusobno spore i imaju različita mišljenja, ne nastoji samo, zajedničkim snagama, potisnuti nadirući ateizam nego također usuglasiti suprotne stavove u istom dogmatskom području. I kao što je nekoć bilo onih koji su se pitali ne predstavlja li možda tradicionalna apologetika Crkve više prepreku no pomoć za pridobivanje duša za Krista, tako danas ne nedostaje onih koji čak ozbiljno postavljaju pitanje ne treba li se teologiju i njezinu metodu, onakve kakve se uče u školama čiji rad odobrava crkvena vlast, ne samo usavršavati nego čak potpuno reformirati, kako bi se Kristovo kraljevstvo moglo učinkovitije širiti u čitavom svijetu, među ljudima svih kultura i svih religijskih mišljenja.

12. Kada oni ne bi imali drugog cilja osim da crkveni nauk i njegovu metodu, uz poneku novost, prilagode današnjim okolnostima i potrebama, ne bi bilo razloga za strah; ali neki, pod utjecajem nesmotrenog »irenizma«, izgleda da smatraju kako ponovnoj uspostavi bratskog jedinstva stoji na putu ono što se temelji na zakonima i načelima koja je dao sam Krist i na institucijama koje je on utemeljio ili ono što predstavlja obranu i potporanj cjelovitosti vjere, koji kada bi se srušio sve bi se, istina, ujedinilo, ali samo u zajedničkoj ruševini.

13. Ta mišljenja, koja proizlaze iz želje za novošću ili su čak nadahnuta hvalevrijednim motivima, ne predlažu se uvijek istom snagom, istom jasnoćom i istim izrazima, niti su oni koji ih zastupaju potpuno međusobno složni; ono što neki danas prikriveno naučavaju uz određene ograde i razlike, sutra će se drugi drznuti javno i bez ograda predlagati, što će sablazniti mnoge, osobito mladi kler, i nanijeti štetu crkvenom autoritetu. Ako se obično tim pitanjima pristupa oprezno u objavljivanju tiskovina, o njima se slobodno progovara u brošurama koje kruže u privatnim krugovima, koje se dijele na lekcijama iz daktilografije ili zborovanjima. Ta se mišljenja ne šire samo među pripadnicima svjetovnog i redovničkog klera, u sjemeništima i redovničkim ustanovama, nego također među laicima, osobito među onima koji se posvećuju odgoju i poučavanju mladeži.

14. Što se pak teologije tiče, neki žele da se sadržaj dogmi što više smanji, a sama dogma da se oslobodi od načina izražavanja koji je Crkva odavno prihvatila, i od filozofskih pojmova kojima se služe katolički učitelji, te da se u iznošenju katoličkog nauka vrati načinu govora Svetog pisma i svetih otaca. Oni se tako nadaju da će se dogma, kad s nje budu skinuti elementi za koje oni kažu da su izvanjski Božjoj objavi, moći uspješno uspoređivati s dogmatskim mišljenjima onih koji su se odvojili od crkvenog jedinstva, te da će na taj način polako doći do ujednačavanja katoličke dogme s mišljenjima odvojenih.

15. Uz to, dok s katoličkim naukom tako postupaju oni smatraju da na taj način, udovoljavajući sadašnjim potrebama, izbijaju na put koji će ih dovesti do toga da će moći dogme izreći izrazima kojima se služi današnja filozofija, kako filozofija imanencije tako i idealizam, egzistencijalizam ili bilo koji drugi filozofski sistem. I zato su se neki drznuli ustvrditi kako se to može, štoviše mora činiti, jer se otajstva vjere, tvrde oni, ne mogu nikada izraziti pravim i primjerenim izrazima, kojima istina biva na određen način izražena, ali nužno i izobličena. Zato ne smatraju apsurdnim nego sasvim nužnim da teologija, s obzirom da se tijekom vremena služila različitim filozofskim sustavima, zamijeni stare pojmove novima; tako da se u različitim zamršenim, a pod određenim vidicima i proturječnim, pitanjima, oko kojih se zapravo - prema njihovim tvrdnjama - uzalud lome koplja jer među njima nema protuslovlja, iste božanske istine izraze na ljudima razumljiv način. Dodaju zatim da se povijest dogme sastoji u izlaganju različitih oblika kojima se objavljenu istinu susljedno zaodijevalo već prema različitim učenjima i različitim mišljenjima koja su se javlja tijekom stoljeća.

16. Iz navedenog se jasno vidi da ta nastojanja ne samo da vode dogmatskom relativizmu nego ih zapravo već u sebi i sadrže. Taj je relativizam nekako previše sklon prezirati tradicionalni nauk i njegove izraze. Svi znaju da se izrazi koje škole i crkveno učiteljstvo koriste za izražavanje tih pojmova mogu poboljšati i usavršiti. Uz to se zna da Crkva nije konstantno koristila te iste riječi. Jasno je i da Crkva ne može biti vezana uz bilo koji prolazni i kratkotrajni filozofski sistem. Ti pojmovi i ti izrazi, koje su crkveni naučitelji u različitim povijesnim razdobljima jednoglasno prihvaćali da pomoću njih prispiju određenoj spoznaji i shvaćanju dogme, bez sumnje ne počivaju na nečemu tako trošnom i prolaznom. Počivaju naprotiv na načelima i pojmovima izvedenim iz istinske spoznaje stvorene stvarnosti. Ljudski je um do te spoznaje poput zvijezde vodilje i uz pomoć Crkve vodila objavljena istina. Zato se ne treba čuditi što ne samo da su neki od tih pojmova korišteni na ekumenskim koncilima nego je na njima u vezi tih pojmova postignuta takva jednodušna suglasnost da nikome nije dopušteno od njih odstupati.

17. Stoga je zanemarivanje, odbacivanje ili obezvjeđivanje tako brojnih i vrijednih izvora koji su tako često bili začeti, izraženi i usavršavani stoljetnim radom ljudi obdarenih neobičnim talentom i svetošću i koji su djelovali pod budnim nadzorom svetog Učiteljstva te svjetlom i vodstvom Duha Svetoga kako bi istine vjere izricali sa sve većom preciznošću; činiti to da bi se ove stvari mogle zamjeniti nesigurnim pojmovima i nekim bezobličnim i nestabilnim naucima nove filozofije, naucima koji, poput cvijeća na polju, danas postoje a sutra nestaju; jest vrhunaska nerazboritost i nešto što će same dogme učiniti trskom koju njiše vjetar. Preziranje izraza i pojmova kojima se običavaju služiti skolastički teolozi, po sebi vodi prema slabljenju spekulativne teologije, kako je zovu, jer misle da ona nema prave sigurnosti budući da se oslanja na teološka razmišljanja.

18. Nažalost ti poklonici novina lako prelaze s prijezira skolastičke teologije na preziranje samog crkvenog učiteljstva koje je, svojim autoritetom toj teologiji dalo svoj pristanak. Oni to učiteljstvo prikazuju kao smetnju napretku i prepreku znanosti, neki ga pak nekatolici smatraju neopravdanom kočnicom kojom neki učeniji teolozi žele stati na put obnove njihove znanosti. I iako to sveto učiteljstvo mora biti za svakog teologa, što se tiče vjere i običaja, prva i sveopća norma istine (jer je Krist Gospodin tome učiteljstvu povjerio da čuva, brani i tumači polog vjere, to jest Sveto pismo i božansku predaju), ipak se pokatkad ignorira, kao da ne postoji, dužnost vjernika da se klone i onih zabluda koje u većoj ili manjoj mjeri približavaju krivovjerju te se stoga »pridržavaju konstitucija i odluka kojima je Sveta Stolica odbacila i zabranila kriva mišljenja«. Sve ono što su pape svojim enciklikama izložili u vezi naravi i ustanove Crkve neki, namjerno i stalno, zanemaruju sa ciljem da se nametne jedno nejasno shvaćanje za koje oni tvrde da su ga preuzeli od antičkih otaca, osobito Grka. Također tvrde da pape ne kane iznijeti sud o pitanjima oko kojih se lome koplja među teolozima. Zato je nužno vratiti se prvobitnim vrelima te uz pomoć spisa drevnih pisaca protumačiti konstitucije i odluke učiteljstva.

19. Te se tvrdnje možda iznose jednim otmjenim stilom, no jednostavno nisu posve točne. Naime, pape općenito daju slobodu teolozima u onim pitanjima koja su, u različitom smislu, predmet rasprava najpoznatijih učenih ljudi; ipak povijest uči da se neka pitanja, o kojima se ranije moglo slobodno raspravljati, poslije nisu više mogla pretresati.

20. Jednako se tako ne smije smatrati da se mi ne moramo složiti s učenjima iz enciklika, pod izgovorom da one ne predstavljaju izraz papinskoga najvišeg učiteljstva. Naime, riječ je o učenjima redovnog učiteljstva za koje također vrijedi: »Tko vas sluša, mene sluša« (Lk 10,16). Uz to, sve ono što enciklike donose i stavljaju na srce već je i zbog drugih razloga baština katoličkog nauka. Ako nadalje vrhovni svećenici u svojim aktima namjerno iznose sud o nekom spornom pitanju o kojem postoje kontroverze, svima je očito da to pitanje, nakanom i voljom samih papa, ne može biti nešto o čemu bi teolozi mogli slobodno raspravljati.

21. Istina je također da se teolozi moraju uvijek vraćati izvorima božanske objave: njihov je naime zadatak pokazati kako su učenja živog učiteljstva »kako izričito tako i prešutno« u Svetom pismu ili u božanskoj predaji. Uz to se dodaje kako oba izvora objave sadrže takva i tolika bogatstva istine da ih je nemoguće iscrpiti. Svete znanosti zajedno s proučavanjem svetih izvora uvijek unose novu svježinu. Nasuprot tome, spekulacija koja zanemaruje istraživanje svetog pologa, kao što znamo iz iskustva, ostaje besplodna. Ali zato se teologija, i ona pozitivna, ne može poistovjetiti s isključivo povijesnom znanošću. Bog je zajedno s tim svetim izvorima dao svojoj Crkvi živo učiteljstvo, također zbog toga da tumači i razlaže one istine koje su na nejasan i implicitan način sadržane u pologu vjere. A božanski Otkupitelj nije autentično tumačenje toga pologa povjerio ni pojedinim vjernicima, a niti samim teolozima, nego isključivo crkvenom učiteljstvu. Ako nadalje Crkva tu svoju zadaću - kao što se to često tijekom povijesti događalo - vrši redovnim i izvanrednim putem, očito je da je potpuno kriva metoda kojom bi se htjelo jasne stvari objasniti nejasnim; štoviše nužno je da svi slijede suprotan poredak. Zato naš prethodnik trajne uspomene Pio IX., dok je učio da je najplemenitiji zadatak teologije pokazati kako je učenje što ga definira Crkva sadržano u izvorima, nije bez ozbiljna razloga dodavao sljedeće riječi: »U onom istom smislu u kojem ga je Crkva definirala.«

22. Mnogi također iznose i ubrizgavaju u duše mnogo toga što šteti božanskom autoritetu sv. Pisma. Neki prkosno iskrivljuju značenje definicije I. vatikanskog sabora da je Bog autor svetog Pisma, i obnavljaju mišljenje koje je već više puta bilo osuđeno, da se nepogrješivost svetog Pisma odnosi samo na one (sadržaje) koji govore o Bogu, o čudorednim i religijskim stvarima. Štoviše, krivo govore i o ljudskom značenju svetih knjiga, ispod kojeg se krije njihov božanski smisao, za koji kažu da je jedini nepogrješiv. Kod tumačenja svetog Pisma ne žele voditi nikakvog računa o analogiji vjere i 'predaji' Crkve; tako da učenje svetih otaca i svetog učiteljstva prosuđuju vagom svetog Pisma, koje kao egzegeti tumače na čisto ljudski način, a ne suprotno, da isto sveto Pismo treba tumačiti prema duhu Crkve, koju je Krist Gospodin postavio da bude čuvar i tumač čitavog poklada istine koji je Bog objavio.

23. Osim toga, literarno značenje svetog Pisma i njegovo tumačenje, što su ga pod nadzorom Crkve izradili toliki tako veliki egzegeti, trebalo bi ustupiti mjesto nekoj novoj egzegezi, koju oni nazivaju simboličkom i duhovnom; i tek bi se s njom svima otvorila Biblija Staroga i Novoga Zavjeta, koja se sada u Crkvi nalazi kao zapečaćeni izvor. Oni tvrde da bi na taj način nestale sve poteškoće s kojima se susreću samo oni koji se drže literarnog tumačenja Pisma.

24. Svima je jasno kako je sve to daleko od načela i pravila hermeneutike, koja su pravilno postavili naši predšasnici sretne uspomene: Leon XIII. u enciklici 'Providentissimus' i Benedikt XV. u enciklici 'Spiritus Paraclitus', te mi sami u enciklici 'Divino afflante Spiritu'.

25. Ne treba čuditi što su te novine u gotovo svim dijelovima teologije urodile otrovnim plodovima. Dovodi se u sumnju da ljudski razum može, bez pomoći božanske objave i milosti, pomoću dokaza izvedenih iz stvorenog svijeta koji ga okružuje, dokazati postojanje jednog osobnog Boga. Tvrdi se da svijet nije imao početka i da je stvaranje svijeta nužno, jer proizlazi iz nužne darežljivosti božanske ljubavi; isto tako tvrdi se kako Bog ne posjeduje vječno i nezabludivo predznanje o slobodnim čovjekovim činima: sve se to kosi s izjavama Vatikanskog koncila.

26. Neki se zatim spore oko toga jesu li anđeli osobe, postoji li neka bitna razlika između materije i duha. Drugi opet iskrivljuju pojam besplatnosti nadnaravnog reda, kada drže da Bog ne može stvoriti razumna bića a da ih ne odredi i pozove na blaženo gledanje. Ni to nije dovoljno jer, kada se definicije Tridentskog sabora stave na stranu, biva uništeno pravo shvaćanje istočnoga grijeha i ujedno grijeha općenito, kao uvrede Bogu, kao i zadovoljštine koju je Krist dao za nas. Ima i onih koji drže kako učenje o transupstancijaciji, budući da se temelji na zastarjelom shvaćanju supstancije, valja ispraviti tako da se stvarnu Kristovu prisutnost u euharistiji svede na puki simbolizam, iz čega slijedi da posvećene prilike ne bi bile ništa drugo doli djelotvorni znaci Kristove prisutnosti i njegova dubokog sjedinjenja sa svojim udovima - vjericima u mističnom tijelu.

27. Neki drže da ih ne obvezuje učenje koje smo mi izložili u našoj enciklici, koja se temelji na izvorima objave, a po kojoj Kristovo mistično tijelo i Rimska katolička crkva predstavljaju istu stvarnost. Neki opet drže da su prazne riječi kako se mora pripadati pravoj Crkvi da bi se postiglo vječno spasenje. Drugi na kraju ne priznaju da su znaci vjerodostojnosti kršćanske vjere dokučivi razumu.

28. Ove i slične zablude, posve je jasno, uvukle su se među neke od naših sinova koje zavarava nerazborita revnost za duše ili lažna znanost. Njima smo prisiljeni sa žalošću ponoviti dobro poznate istine i s brigom ukazati na jasne zablude i njihovu opasnosti.

29. Svi znaju koliko Crkva cijeni vrijednost ljudskog razuma. Njegov je zadatak sa sigurnošću dokazati da postoji samo jedan osobni Bog te nepobitno dokazati pomoću božanskih znakova temelje same kršćanske vjere. Uz to razum ima zadaću ispravno predočiti zakon što ga je Krist utisnuo u ljudske duše, te na kraju vinuti se k ograničenoj, ali vrlo korisnoj, spoznaji otajstava. Ali ta će zadaća biti izvršena na prikladan i pouzdan način ako se razum njeguje kako priliči: naime, ako ga se hrani zdravim filozofijskim naukom koji je poput neke baštine što su nam je ostavili prethodni kršćanski naraštaji i koji posjeduje jedan viši autoritet, jer je samo crkveno učiteljstvo svoja načela i svoje glavne tvrdnje, koje su ljudi velikog duha i mudrosti iznjedrili i polako tijekom vremena utvrđivali, dovelo u suodnos s objavljenom istinom. Ista ta filozofija, potvrđena i općeprihvaćena u Crkvi, brani istinsku vrijednost ljudske spoznaje, nepromjenjiva načela metafizike - to jest dostatnost razuma, uzročnost i svrhovitost - i na kraju drži da se može dostići sigurna i nepromjenjiva istina.

30. U toj filozofiji sigurno postoje neke stvari koje se, ni izravno ni neizravno, ne tiču vjere i običaja te zato Crkva dopušta stručnjacima za određena područja da o njima slobodno raspravljaju. No ne daje istu slobodu kada je riječ o nekim drugim pitanjima, osobito kada se ona tiču načela i glavnih tvrdnji o kojima smo govorili. I u tim bitnim pitanjima može se filozofiju zaodjenuti bogatijim ruhom koje joj bolje pristaje: može se sam filozofski izričaj osnažiti djelotvornijim izrazima, može je se lišiti određenih manje prikladnih školskih sredstava, obogatiti je - ali s dužnom mjerom razbora - određenim sastavnicama koje su plod postupnog čovjekova umnog djelovanja, međutim ne smije ju se nikada potkopavati ili okužiti lažnim načelima, niti je cijeniti koliko jedan značajan arheološki spomenik. Istina ni u jednom njezinu filozofskom očitovanju ne može biti podložna svakodnevnim promjenama osobito kada je riječ o opće poznatim načelima ljudskog razuma ili onim tvrdnjama koje počivaju na stoljetnoj mudrosti te su u suglasnosti i temelje se također na božanskoj objavi. Svaka istina koju je čovjekov razum iskrenim traženjem mogao otkriti ne može biti u proturječju s već stečenom istinom; jer je Bog, najviša istina, stvorio i vodi ljudski razum ne radi toga da taj ispravno stečenim istinama svakoga dana suprotstavlja nove, nego da, nakon što se otklone zablude koje su se eventualno uvukle, pridodaje jednu istinu drugoj u istom redu i s istom usklađenošću koji vladaju u samoj naravi stvari iz kojih se istina crpi. Zato kršćanin, bio on filozof ili teolog, ne prigrljuje olako i bezglavo sve novosti što se svakog dana javljaju, nego ih mora s najvećom brižljivošću odvagnuti i pravilno prosuditi da ne izgubi ili iskrivi već stečenu istinu, čime će sigurno izložiti opasnosti i nanijeti štetu samoj vjeri.

31. Ako se dobro promotri sve do sada rečeno, jasno će se uvidjeti razlog zbog kojeg Crkva zahtijeva da budući svećenici steknu filozofsku naobrazbu »u skladu s metodom, učenjem i načelima anđeoskog naučitelja«, budući da se, kao što nam je dobro znano iz višestoljetnog iskustva, Akvinčeva metoda ističe jedinstvenom nadmoćnošću kako u poučavanju učenika tako u traženju istine; njegov je nauk k tomu u

skladu s božanskom objavom i pokazao se vrlo djelotvornim za pohranjivanje temelja vjere na sigurno kao i za korisno i sigurno ubiranje plodova zdravog napretka.

32. Zato treba jako žaliti što neki danas s prijezirom gledaju na filozofiju koju potvrđuje i odobrava Crkva te je bestidno proglašavaju zastarjelom po obliku i racionalističkom po misaonom procesu. Govore da ta naša filozofija pogrešno brani mišljenje da se može dati prava metafizika na apsolutan način; nasuprot tome oni drže da se istine, poglavito transcendentne mogu najprikladnije izraziti pomoću različitih učenja koja se međusobno upotpunjuju, premda su na određeni način međusobno suprotstavljena. Zato skolastička filozofija svojim lucidnim izlaganjem i rješavanjem pitanja, svojim pomnim određivanjem pojmova i njihovih jasnih razlučivanja može biti korisna - dopuštaju oni - kao priprava za studij skolastičke teologije, koja je bila mnogo primjerenija mentalitetu srednjovjekovnih ljudi, ali ne može nam pružiti - dodaju - filozofsku metodu i smjerokaz koji odgovaraju potrebama naše suvremene kulture. Prigovaraju k tomu da naša vremešna i klasična filozofija nije ništa drugo doli filozofija nepromjenjivih bitaka, dok suvremena misao u središte svoga zanimanja mora staviti »egzistenciju« pojedinaца i života u trajnom nastajanju. Ipak, dok preziru tu filozofiju, veličaju druge, i drevne i najnovije, kako istočnih naroda tako i zapadnih, i to na takav način da se čini da žele insinuirati kako je sve filozofije i mišljenja, eventualno uz poneku korekciju ili nadopunu, moguće pomiriti s katoličkom dogmom. Ali nijedan katolik ne smije ni na tren posumnjati kako je sve ovo krivo, osobito kada je riječ o sistemima poput imanentne filozofije, idealizma, materijalizma, povijesnog i dijalektičkog, ili također egzistencijalizma, kada sistem zagovara bezboštvo ili kada niječe vrijednost razuma na području metafizike.

33. Konačno, prigovaraju ovoj filozofiji koja se poučava u našim školama da uvažava samo intelekt u procesu spoznaje, zanemarujući ulogu volje i emocija. Ovo jednostavno nije točno. Kršćanska filozofija nikada nije osporavala korisnost i djelotvornost dobrih dispozicija duše za uviđanje i prihvaćanje moralnih i vjerskih istina. Zapravo, uvijek je naučavala da nedostatak tih dispozicija dobre volje može biti razlog zašto razum, pod utjecajem strasti i zlih nagnuća, može biti tako zamračen da ne može jasno uviđati. Uistinu, sv. Toma drži da razum može na neki način uvidjeti viša dobra moralnog reda, bilo naravna ili nadnaravna, budući da doživljava određenu 'sunaravnost' (konaturalnost) s tim dobrima, bilo ta 'sunaravnost' čisto naravna, ili rezultat milosti; i jasno je koliko čak i ovaj ponešto nejasni uvid može pomoći razumu u njegovu istraživanju. No jedna je stvar priznati moć dispozicija volje u pomaganju razumu da stekne sigurnu i čvrstu spoznaju moralnih istina; posve je drugo reći, kao što to ovi novotari čine, miješajući bez razlike spoznaju i čin volje, da apetitivne i afektivne funkcije imaju određenu moć razumijevanja i da se čovjek, pošto ne može razumski odlučiti što je istinito i što treba biti prihvaćeno, okreće volji, kojom slobodno odabire između suprotstavljenih mišljenja.

34. Ne treba se čuditi da ova nova mišljenja dovode u opasnost dvije filozofske znanosti koje su po samoj svojoj naravi usko povezane s vjerskim naukom, tj. teodiceju i etiku; ona drže da funkcija ovih dviju znanosti nije sa sigurnošću dokazivati bilo što o Bogu ili bilo kojem drugom transcendentnom biću, nego pokazati da su istine koje vjera naučava o osobnom Bogu i o njegovim zapovijedima u savršenom skladu s potrebama života i stoga ih svi trebaju prihvatiti, kako bi izbjegli očaj i postigli vječno spasenje. Sva ta mišljenja i tvrdnje u otvorenom su proturječju s dokumentima našeg prethodnika Lava XIII. i Pija X. i ne mogu se pomiriti s odredbama Vatikanskog koncila. Bilo bi doista nepotrebno zdvajati nad ovim zastranjenjima od istine kada bi svi, čak i u području filozofije, s dužnim poštovanjem usmjeravali pažnju na mjerodavno Učiteljstvo Crkve, koja po božanskom ustanovljenju ima poslanje ne samo čuvati i tumačiti poklad božanski objavljenog nauka, nego i bdjeti nad samim filozofskim znanostima, da katoličke dogme ne bi trpjele štetu zbog pogrešnih mišljenja.

35. Ostaje sada nešto reći o onim pitanjima koja, premda pripadaju području pozitivnih znanosti, nisu manje povezana s istinama kršćanske vjere. Nije mali broj onih koji uporno traže da katolička vjera te znanosti uzme ozbiljno. To je sigurno potrebno kada je riječ o stvarno dokazanim činjenicama, ali treba biti na oprezu kada je riječ o pretpostavkama koje, premda su na neki način znanstveno utemeljene, zadiru u učenje sadržano u Svetom pismu ili u predaji. Ako su te pretpostavke izravno ili neizravno upravljene protiv objavljenog nauka, nipošto ih se ne smije odobriti.

36. Zbog tih razloga crkveno učiteljstvo ne brani da u skladu sa sadašnjim stanjem znanosti i teologije mjerodavni stručnjaci na oba područja istražuju i pretresaju evolucionističko učenje. Ono naime istražuje porijeklo ljudskog tijela, te uči kako ono potječe od preegzistentne organske materije, dok nas vjera obvezuje vjerovati kako su duše izravno stvorene od Boga. No to se treba činiti tako da se razlozi dvaju mišljenja, hoće reći onoga koje se izjašnjava u prilog i onoga koje se protivi evolucionizmu, pretresaju i preispituju s nužnom ozbiljnošću, umjerenošću i taktom i samo ako su svi spremni pokoriti se sudu Crkve, kojoj je Krist povjerio »zadaću na vjerodostojan način tumačiti Sveto pismo i braniti vjerske dogme«. Ipak neki prelaze granice te slobode u raspravama, te postupaju tako kao da je već s potpunom sigurnošću dokazano samo podrijetlo ljudskog tijela iz preegzistentne organske materije, služeći se pritom do sada prikupljenim činjenicama koje na to upućuju i razmišljanjima koja se temelje na istim indicijama, i sve to kao da u izvorima božanske objave nema ničega što bi na tome području zahtijevalo veću umjerenost i oprez.

37. A kad se radi o drugoj mogućoj postavci, to jest o poligenizmu, kako ga zovu, tada sinovi Crkve nipošto ne uživaju takvu slobodu. Kristovi vjernici naime ne mogu prihvatiti ono mišljenje, za koje tvrde oni koji ga iznose, da je ovdje na zemlji bilo pravih ljudi poslije Adama, koji ne vuku porijeklo prirodnim rađanjem od njega kao praroditelja svijeta, ili da Adam označava neki skup praroditelja; nikako se naime ne vidi, kako bi se takve tvrdnje mogle složiti s onim što se nalazi u izvorima objavljene istine i dokumentima crkvenog učiteljstva o izvornom grijehu, koji proizlazi iz uistinu učinjenog grijeha jednog Adama, koji se rađanjem prenosi na sve, tako da ga svaki pojedinac ima kao svoj.

38. Kako u biološkim i antropološkim znanostima tako i u povijesnim ima onih koji smjelo prekoračuju granice koje je postavila Crkva i ne mare za oprez na koji ona poziva. S osobitim žaljenjem promatramo previše slobodna tumačenja povijesnih knjiga Staroga zavjeta. Njihovi se pobornici, u obrani svojih ideja, pogrešno pozivaju na pismo koje je prije nekog vremena Papinska komisija za biblijske studije uputila pariškom nadbiskupu. U tom se pismu naime navodi kako prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka, premda se pravo govoreći ne slažu s povijesnom metodom koju koriste najbolji grčki i latinski pisci ili stručnjaci našega doba, ipak pripada povijesnom rodu u pravom smislu, te je na egzegetima da to bolje prouče i odrede. Ista poglavlja - primjećuje se u istom pismu - jednostavnim i metaforičkim kazivanjem, prilagođenim mentalitetu naroda koji nije daleko odmaknuo u civilizacijskom pogledu, donose kako glavne istine koje su temeljne za naše spasenje, tako i pučki opis nastanka ljudskog roda i izabranog naroda. Ako su drevni hagiografi ponešto i preuzeli iz pučkih pripovijesti - što nije nedopustivo - ne smije se nikada zaboraviti da su to činili po božanskom nadahnuću, koji ih je u izboru i vrednovanju tih dokumenata očuvao od svake zablude.

39. Ono što je od pučkog pripovijedanja uneseno u sveto Pismo, ne treba nipošto uspoređivati s mitologijama i drugim sličnim (vrstama), koje više proizlaze iz velike mašte nego li iz želje za istinom i jednostavnošću, a to naime u svetim knjigama, pa i Starog zavjeta, u tolikoj mjeri dolazi do izražaja, da treba reći kako su naši sveti pisci očito iznad starih svjetovnih pisaca.

40. Doista, mi znamo da većina katoličkih naučitelja, od čijih proučavanja plodove ubiru papinska učilišta, sjemeništa i redovnički zavodi, stoji daleko od onih zabluda koje se danas otvoreno ili prikriveno šire, bilo zbog pomame za novošću, bilo zbog jedne neumjerene nakane apostolata. Ali znamo također da se ta nova mišljenja mogu ukorijeniti među neoprezne pojedince i zato više volimo to spriječiti, radije no davati lijek kada je bolest već uznapredovala.

41. Zato, nakon zrelog razmišljanja i promatranja, kako ne bi propustili ispuniti našu svetu dužnost, naređujemo biskupima i poglavarima redovničkih redova i kongregacija, stavljajući ozbiljan teret na njihove savjesti, brižno paze da se takva mišljenja ne zastupaju u školama ili susretima i sastancima, niti bilo kakvim napisima a ni da se istima, na bilo koji način uči klerike ili vjernike.

42. Neka učitelji u crkvenim ustanovama vode računa da ne mogu mirne savjesti izvršavati službu poučavanja koja im je povjerena, ako u pouci studenata pobožno ne prihvaćaju i točno ne izvršavaju pravila koja smo odredili. Ono dužno poštovanje i pokornost koje u svom neprestanom radu moraju ispovijedati spram učiteljskog autoriteta Crkve, neka usade i u umove i srca svojih učenika.

43. Neka svim silama i žarom nastoje dati svoj udio u napretku znanosti koj poučavaju, ali neka također dobro paze da ne prekorače granice koje smo mi postavili u cilju obrane vjere i katoličkog nauka. Neka novim pitanjima, koja su aktualizirali suvremena kultura i napredak, daju obol svoj istraživanja, ali uz dužni oprez i razbor. Na kraju, neka ne misle, povode se za nekim lažnim »irenizmom«, da je moguće postići da se u krilo Crkve vrate otpadnici i zabludjeli, a da se sve ljude ne poučava, iskreno, cjelovitoj istini koja je na snazi u Crkvi, bez ikakvih iskrivljavanja i bez ikakve umanjivanja.

44. Utemeljeni na toj nadi, koju će uvećati i vaša marljivost, kao znak nebeskih darova i naše očinske dobrohotnosti od sveg srca udjeljujem svakoj posebno, kao i kleru i vašim narodima, apostolski blagoslov.

Papa Pio XII., (12. VIII. 1950.)

(Prijevod brojeva: 1-13, 15-16, 18-21, 25-27, 29-32, 35-36, 38, 40-41, 43-44, preuzet iz: PAPINSKO VIJEĆE ZA KULTURU, Vjera i kultura – antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010, 266.-276. str.; brojevi: 14, 17,2, 22-24, 37, 39, iz: DENZINGER H. – HÜNERMANN P., Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu, UPT, Đakovo, 2002., 734.-740. str. [br. 3881, 3883, 3887-3889, 3897, 3899]; brojevi: 17,1, 28, 33-34, 42, priređeni prema engleskom prijevodu:

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_12081950_humani-generis_en.html)